

**ESTETİK POLİTİKA/POLİTİZE SANAT'IN TOPLUMUN SOSYO-
KÜLTÜREL YAPILANMA SÜRECİNE ETKİ VE KATKILARI***
*AESTHETIC POLITIC'S & POLITICIZED ART'S CONTRIBUTION AND
INFLUENCES TO SOCIO-CULTURAL FORMATION PROCESS OF A SOCIETY*

Dr. Sibel KILIÇ
Marmara Üniversitesi

Abstract

Art of a society is a resultant of tangible and intangible cultural elements which have been accumulated throughout the course of history by various interactions that has been transmitted to the present time. The art which builds itself on self philosophical substructures of a society, gains momentum from political, economic and socio-cultural movements of a period and their common denominators with politics is of shaping the society. As politicians prefer to dictate their dogmatic doctrines to the society through direct imposition, the artists on the other hand, by adopting an aesthetic approach, prefer to open this dogmatic doctrine to debate to form a social entente. Supervisory aspect of the arts, in representation of the universe of "ideas" and politics in representation of the universe of "realities" by forming a dialectical structure with each other, aim to reach the reasonable equilibrium in the governance. Should this be summarised in a slogan "as politics is art of governance of individuals and societies, the art on the other hand is politics of influencing the individuals and societies.

Key Words: Art, Politics, Policy

Öz

Bir toplumun sanatı, tarih boyunca biriktirilen maddi ve manevi kültürel unsurların çeşitli etkileşimlerle eklenerek çağa taşınan birikimlerin bileşkesidir. Felsefi altyapısını öz kültürel unsurlarının üzerine yapılandırılan sanat, dönemin mevcut sosyo-kültürel, iktisadi ve siyasi hareketlerinden hız almakta olup, politikayla buluştukları ortak payda, topluma biçim vermektir. Politikacı topluma kendi dogmatik doktrinini dikte yoluyla dayatmayı tercih ederken, sanatçı; estetize edilmiş bir yaklaşımla söz konusu dogmatik yöntemi tartışmaya açarak toplumsal itilaf oluşturur. "İdealar" evrenini temsilen sanatla, "realiteler" evrenini temsil eden politikanın

* Bu makale Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinin düzenlemiş olduğu IX. Ulusal Sanat Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

birbirlerini denetleyen yönü, diyalektik bir yapı oluşturarak, yönetimde makul dengeyi sağlamayı hedeflemektedir. Sloganıcı bir yaklaşımla özetlemek gerekirse; Politika "birey ve toplumlara yönetme sanatı", sanat ise "birey ve toplumlara etkileme politikasıdır."

Anahtar Kelimeler: Sanat, Siyaset, Politika

Giriş

Toplumların sanatının şekillenmesinde, mevcut yönetim biçimi, sosyo-kültürel ve iktisadi ortam gibi iç dinamikler, oldukça önemli etkenlerdir. Maddi ve manevi kültürel unsurlarla beslenen sanat, toplumdaki aldığını topluma göndererek, bir geri besleme sürecine girer ve kesintisiz bir devinim oluşturur. Bu dairesel akım konsepti içerisinde, toplumdaki siyasi değişim ve dönüşümler, sanatın özgün sınırları çerçevesinde görsel ya da işitsel ifade olanakları ile hayat bulurlar. Ayrıca sanat ve siyaset, aralarındaki birbirlerini besleyen sarmal (simbiyotik) bağdan dolayı topluma tarihsel süreç boyunca sosyal olgunluk ve estetik birikim kazandırır. Sanatçı, yaratıcı ve eleştirel bakış açısı ile sosyal yapıyı felsefi bir perspektiften değerlendirerek toplumun ileriye doğru devinmesinde önemli bir rol oynar. Günümüzde sanata gereken önemi vermiş olan toplumlar arasında, sosyal, kültürel ve endüstriyel alanda geri kalmış hiçbir ülke olmadığı gibi, beşeri gelişimini tamamlayıp da güzel sanatlar alanında belli bir düzeye gelmeyen bir topluluktan da söz edilememektedir. Toplumların sosyal ve kültürel birikimlerinin sembolik ifadeleri olan sanat; elde edilen birikimler ışığında, dönemin mevcut politikalarının yönlenmesi ve şekillenmesine katkıda bulunan baskın bir unsurdur.

Bu bağlamda kapalı politik sistem ile yönetilen bir toplum, sanatçı ve aydın duyarlılığın ortaya koyacağı baskı ve açılımlar vasıtasıyla demokratik yapıya sahip açık politik sisteme dönüşerek, oluşacak olan entelektüel diyalektik sayesinde daha iyeye doğru ivmeleneyecektir. Politika; esas itibarı ile bir yönetim sanatı olup, binlerce yıllık süreç sonucunda elde edilen birikimlerin makul bileşmelerini yakalayıp elde edilen parametreler doğrultusunda çıkarımlar yaparak toplumu, gelişecek olan değişimin bir sonraki safhasına hazır hale getiren "toplum mühendisliğidir." Politika, başarılması mümkün olanın sanatı iken "politik sanat" ise çoğunlukla mümkün olmayı başarabilme misyonu ile yüklenmiş ve elle tutulabilir gerçek değişimi yaratabilme sanatıdır. Sistemi döndüren çarkın ana parametrelerini oluşturan mevcut politikada oluşan her türlü sapmayı tespit edip, yapıcı eleştirel bir tarzda uygulanan politikayı estetize ederek ince ayar yapmak ise sanatçının sorumluluğu altındadır. Bu bağlamda sanat, mevcut politika ile bütüncül bir yapı arz ederek döngüsel bir akım oluştururlar.

Tarihsel Süreç İçerisinde Sanat-Politika Etkileşimi

Bilindiği üzere, Ortaçağda sanat, dinin hizmetinde, skolastik düşüncenin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlenen bir propaganda aracı mahiyetinde önemli bir araç olarak kullanılmış olup, mevcut statükoyu kayıtsız şartsız kabul eden devinimsiz ve durağan bir tabiata sahipti. Politik sanatın asıl başlangıç noktası olan Rönesans'a kadar sanat, statükonun gücünü ve ihtişamını gözler önüne sermek amacı ile yapılmış, çizgileri dinsel ve emperyal övgülerin ötesine geçememiştir. Rönesans döneminde sanatçılar bireysel yaratıcılıklarının, mevcut sistem tarafından propaganda aracı olarak kullanılmış olduğunu fark ederek statükoyu özgürce eleştirme ortamına sahip olmuş ve bu yolla politik sanatın temelleri atılmıştır. *Diego Velazquez*'in 1656 yılında yaptığı, İspanya'nın çöküşünü ifade eden *IV. Philip* tablosu ve *William Hogarth* tarafından İngiliz aristokrat sınıfının ahlaki yozlaşmasını ve çöküşünü resmeden eserleri, politik sanatın başlangıcına öncül örnekler olarak gösterilmekte olup, asıl modern anlamda politik sanatın ilk örneği denebilecek eser, 19.yüzyılın başlarında *Francisco De Goya*'nın "*İnsanın İnsana Vahşeti*" adlı bir dizi resim serisidir. Bu eserlerin ana teması,

savaşları eskiden olduğu gibi birer kahramanlık hikayeleri olarak resmetmek yerine, onların yıkıcı yönlerine işaret etmeleridir.¹

Rönesans, özgür düşüncenin ve insan yaratıcılığının önündeki tüm engellerin kalkmaya başladığı beşeri uygarlık birikiminin patlamaya dönüştüğü önemli bir kilometre taşıdır. Avrupa’da Rönesans ile birlikte gelen daha liberal ortam belli bir olgunlaşma sürecinden geçerek Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan özgürlükçü düşüncenin alt yapısını oluşturmuştur. Fransız İhtilali’nden sonra ortaya çıkan bir çok düşünce, kaynağını Rönesans sonrası oluşan felsefeden alırken, sanatçılar ihtilal sonrası aktif politika konusunda daha fazla fikir belirtmeye ve politik konularda daha yönlendirici olmak suretiyle, siyasi düşüncelere semboller oluşturmaya başlamışlardır. Avrupa’daki gelişim ve değişimlere egemen olan faktörler, Fransız İhtilali’nin bir sonucu olarak ortaya çıkan fikir akımlarıdır. Bunlar Liberalizm, Nasyonalizm ve Sosyalizm’dir. Her ne kadar Rönesans’la başlayan reform hareketinin sanat ve siyasi yaşama özgürlükçü bir ortam getirdiği kanısı hakimse de, asıl özgürlük, Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan siyasal düzen, hükümdarın otoritesi ile bireyin insanca yaşama ilkesi arasında kurulan bir dengeye dayandırılmak istenmiştir. Oysa Rönesans döneminde insanlar, kudretini ve yetkisini Tanrı’dan aldığı iddia edilen kral, imparator ya da hükümdar denen “tek adam”ın sert, mutlak ve sınırsız otoritesine tabi olarak onun keyfi idaresinde yaşamaya devam etmişlerdi. Rönesans Dönemi’nde din ve sanat alanında elde edilen özgürlüklerin, ilginçtir ki, toplumun siyasal yaşamına herhangi bir yansımaları olmamıştır.

Avrupa’da geleneklerden kopuşun ilk gerçek belirtileri, dönem sanatçılarının, yaşam alanlarını ve düşünsel boyutlarını değiştirmesidir. Dönemin sanatçıları ekonomik kaygılarını ikinci plana atarak, egemen sınıfın koyduğu kuralları, yalnız kalma pahasına olsa da korkusuzca eleştirmişlerdir. Bu da siyasi içerikli çalışmalarını gündeme getirmiş, dönemin kahramanları eserlerde ölümsüzleştirilmiştir.²

Fransız İhtilali, modernliğe karakteristik biçim ve bilincini kazandırırken, Sanayi Devrimi ise Fransız İhtilali sonucunda oluşan düşüncelerin maddesel tasavvurunu gerçekleştirmiştir.³ Çünkü “Fransız İhtilali” sonucunda ortaya çıkan Liberalizm, Nasyonalizm ve Sosyalizm akımlarının tamamının beşeri boyutunun yanı sıra, iktisadi ve siyasi yönü de bulunmaktadır. Bu düşünceler, insanların sınıf, üretim ve yönetim ilişkilerine yansımıştır.

Batı Avrupa ülkelerinde Rönesans ile başlayan değişim, hız kesmeden devam etmiş, Fransız Devrimi ve bunun arkasından gelen Sanayi Devrimi ile birlikte Batı medeniyeti tam bir patlama yaşamıştır. Gelişen ve serpilerek aristokratik burjuvazi Batı ülkelerinin sanat patronluğunu yaparken, aynı zamanda yönetimde de söz sahibi olarak toplumun gidişatına sahip oldukları felsefe doğrultusunda yön vermişlerdir.

¹ Ossian Ward, “Art and Politics of the Cold War”, **Time Out London**, September 2008, s. 30

² E.H.Gombrich, **Sanatın Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.499.503.504

³Krishan Kumar, **Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, Dost Kitabevi, Ankara 1995, s.103, 104

³² İngiltere’de 17.yy.’dan itibaren gözlenen çitleme hareketi ile toprağın ortak kullanım alanları, otlak, çayırlar ve tarım arazisi çitleri ile çekilerek özel mülkiyete dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda topraksız kalan köylü, kentlere göçerek gelişmekte olan endüstri için yeni işgücü oluşturmuş yeni iş alanları arayan bir kitle ortaya çıkmış, özel mülkiyete dönüşen tarlalarda yeni tarım tekniklerini kullanması mümkün olmuştur.

İslamiyet'in kabulünden sonra Araplar ve İranlılar öz kültürel yapılarını muhafaza ederken, Türkler tarih boyunca biriktirdikleri kültürel ve sanatsal unsurlarının bir kısmından vazgeçerek, kendilerine yeni inançları paralelinde bir kültür ve sanat anlayışı oluşturmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak o güne kadar var olan kültürel ve sanatsal derinlik kesintiye uğramış yerini toy ve eski ile yeninin bir arada barındığı sentez bir yapıya bırakmıştır.⁴ Batı toplumlarının tarihsel gelişimlerine bakıldığında, yaşanan süreçte ve gelinen noktada resim sanatı ve tüm güzel sanatların Batı toplumları üzerinde yarattığı etkinin oldukça belirleyici olduğu görülmektedir. Öte yandan ülkemizin tarihsel süreci irdelendiğinde ise, dinsel etkilerin, sanatın dışlanması ve toplumda kabul görmemesinde oldukça baskın bir rol oynadığı dikkat çekmektedir. Bunun tarihsel kaynaklarından birisi ve en önemlisi; din dışında herhangi bir ortak yapılandırıcı kültüre sahip olmayan Osmanlı Devleti'nde, tebaanın toprak sahibi olmayışı ve buna bağlı olarak topluma demokrasiyi kazandıracak sınıfsal çelişki ortamının bulunmayışıdır. Dolayısıyla toprağa bağlı olarak gelişmiş ve zenginleşmiş Batı tarzı aristokrat ve burjuva sınıfı da oluşturulamamıştır. Böylece toplum, sınıfsal oluşum ve sınıflar arası diyalektik tecrübeden yoksun kalmıştır. Ancak bununla beraber, yapılan değerlendirmeler sonucunda, varılan noktayı grafiksel olarak gözümüzde canlandırdığımızda, ortaya; “başlangıç noktası”, “başlangıç ve gelinen nokta arasındaki gelişim süreci” ve artı sonsuza devam eden “dinamik bir doğru ” çıkmaktadır. Buna bağlı olarak ta sosyal diyalektiğin oluşmadığı Osmanlı'da Mutlak Monarşi'ye yüksek düzeyde itaati olan tebaa, “Allah'ın Halifesi'ni” eleştirme cesaretini kendisinde bulamamıştır. Her ne kadar söz konusu durum demokrasi adına bir tezat teşkil etse de, farklı bir bakış açısı ile ortaya koymak gerekirse; Osmanlı son derece geniş ve farklı dini inançları kapsayan bir coğrafyaya yayılmış olup, yönetimi altında yaşayan gayrimüslimlere kendi kanunlarını uygulama yetkisi vererek o günün koşullarında eşi benzeri görülmemiş bir demokrasi örneğini de sergilemiştir. Bu çok kültürlü ve uluslu yapıya paralel olarak yaşanan dolaylı yada dolaysız etkileşimler sayesinde, cılızda olsa, imparatorlukta eleştirme kültürü belirtileri görülmeye başlanmıştır. Eleştiriler çoğunlukla “Hiciv” yazan şairler tarafından yada “Hacivat-Karagöz” ikilisinin gösterilerinde ortaya konulan politik satirlerden ibarettir.⁵ 1800'lü yıllarda Mutlak Monarşi ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda Karagöz'ün imtiyazlı ve politik tolerans sınırlarını zorlayan yapısıyla onu sınırsız ifade özgürlüğünün dünya ölçeğinde ilk örneği olarak göstermek gerekmektedir.⁶ Yunanistan, Suriye, Tunus ve Cezayir'de Karagöz politik satirleri, ülkenin iç dinamiklerini dış dinamiklere karşı harekete geçirmeyi tetikleyici propaganda araçları olarak sunulmuşlardır.⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetime karşı eleştirme kültürünün son derece düşük düzeyde olmasının ve kendi aydın zümresini yetiştiremeyişinin sebebi, mevcut sistemin eleştiriye oldukça kapalı

⁴ Bernard Lewis, **The Middle East**, Phoenix Press, London 2000, s.60

⁵ Başkent İstanbul'da sergilenen politik Karagöz satirleri tamamen güçler dengesi aleyhine gelişip Sultan'ın yönetimini cüretkar bir şekilde eleştirebilirken, diğer ülkelerde sergilenen politik Karagöz gösterileri, pro-nasyonalist retorikten öteyi gidememişlerdir. Anlaşılacağı üzere sergilenen nasyonalist tavırlar eleştirel olmayıp güdüleyici tarzda olduklarından çok daha kolay kabul göreceği için bu durumu ifade özgürlüğü ile bağdaştırmak mantığa aykırı bir durum teşkil etmektedir. İfade özgürlüğü aslen karşıt görüşü rahatça ifade edebilmek olup, uzlaşma alanının sınırları içerisinde verilen sınırsız özgürlük değildir.

⁶ Sibel Kılıç, “ Görsel İfade Unsuru Olarak Karagöz Yayınlarının Sosyo-Politik Yönü Ve Cumhuriyet İdeolojisine Katkıları ” **Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, 18.Uluslararası Hıdrellez Bahar Şenlikleri Festivali ve Türk Kültürü Sempozyum Bildirisi**, Makedonya, 8-13 Mayıs 2009

⁷ Demetrios Loucatos, “La Tradition et la vie Populaire Grecque Dans Les Representations de Karaghiosiz”, **Quand les Marionnettes du Monde**, Commission du Folklore de la Saison Liegeoise, 1958, p. 232

olması ve Türk kültürünün tarihsel derinliğinden yeterince faydalanılamamasıdır.⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına doğru Dünya ve özellikle Avrupa, son derece zor zamanlar geçirmiş ve bu dönemde ülkelerin çoğu içe kapanık politikalar izlemiştir. Avrupa'nın genel siyasetinde bu belirsizliklerin yaşandığı dönemde, güçlü devletler, yaşanan bu belirsizlikleri kendi istek ve çıkarları doğrultusunda ortadan kaldırmak için belli işbirliklerine gitmiş ve Birinci Dünya Savaşı ile son bulan bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini de beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yönetim yapısı itibarı ile demokratik olmasına rağmen, ani gelen bu değişim, entelektüel anlamda beşeri alt yapısı hazır olmayan bir topluma empoze edilmiştir.

Cumhuriyetin ilan edildiği esnada, Türk halkı demokrasiye ve demokratik kurallara son derece yabancıdır. Bilinen yönetim şekli Mutlakiyet, Hilafet ve dini esaslara dayanan anlayıştır. Ancak savaşla birlikte çıkan fikri ve düşünsel patlama, Türkiye'yi de etkilemiş, ideolojiler yıkılmış, yerine yenileri oluşmuştur. Dünyada ne olup bittiğini gözlemleyen Türkiye, siyaseten ve demokratik anlamda bir başlama noktasındadır. Çok partili döneme geçişle Türkiye demokratik anlayışını bir faz ileriye taşımıştır. Fakat ne var ki iktidara gelme adına siyasi kavgaların yoğun olduğu bu ortam, doğal olarak fikri gelişmeleri sınırlamıştır.

Her toplumda şiddetli dalgalanmalar, ifadelerini öncelikle sanat alanında bulurlar. Bunda; sanatçıların, dünyayı farklı ölçekte algılama, yüksek duyarlık, sınır tanımayan hayal gücü ve politik yelpazenin her iki zıt kutbuna gidip gelebilen, aykırı karakterlerinin etkisi vardır. Bu yönleri ile sanatçılar ait oldukları toplumların yada çağın ötesinden giden düşünceler üreterek, dönemlerinin düşünsel önderliklerini yaparlar. Ancak bu düşünsel vasıflar çoğu zaman devletler için bir tehdit unsuru olarak algılandığından, devletler dönem dönem, desteklerini sanatın ve sanatçının arkasından çekmişlerdir. Devletin genel eğilimi, kanunlar çerçevesinde, vatandaşların asgari haklarını vererek ve gereğine inanıldığında, verilen bu hakları kısıtlayarak halkın üzerinde kontrol ve otoriteyi kurmaktır.

Erken Cumhuriyet döneminde, yeni devletin kendi hedefleri ile paralellik arz eden bir kültürel yapılanmaya ihtiyacı vardır. Cumhuriyet'in ana hedefi, bilim, teknoloji ve sanatta çağı yakalayarak, modern bir Türk uygarlığı oluşturmaktır. Buna bağlı olarak ülke sathında ekonomik ve endüstriyel yatırımların yanı sıra, resim ve heykel alanında Batı standartları ölçü olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda bir eğitim politikası uygulanmıştır. Atatürk'ün Cumhuriyet idealinin ana eksenini oluşturan bu yenilikçi ve çağdaş politika, entelektüel diyalektik ortamın oluşması bakımından oldukça önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir ki bu durum demokrasi bilincinin yerleşmesi bakımından halkın yönetim konusunda söz sahibi olarak iştirakinin sağlanmasına zemin hazırlayan bir yaklaşımı ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Çünkü ülkenin yaşamsallığı ve analogik olarak "Anka Kuşu" gibi kendini küllerinden yenilemesi, ancak aydın-sanatçı kesiminin öncülüğünde demokrasinin sağladığı zeminde oluşan eleştirel ortamlarla mümkün olacaktır. Sanatçılar ve aydınların, düşük frekanslı cılız sesleri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplum tabanında ve tavanında arzu edilen

⁸ Osmanlı Dönemi'nin en ünlü hiciv ustalarından olan *Nef'i* (1582-1636) yönetim erkini eleştiren hicivler yazmış ve bunları *Siham-ı Kaza* adlı bir kitapta toplamıştır. Devlet erkanı hakkında bir daha hiciv yazmaması konusunda bizzat, padişah *Sultan Murat* tarafından uyarılmasına rağmen *Nef'i*, *Vezir Bayram Paşa* hakkında hiciv yazmayı sürdürmüştür. Bunun sonucunda *Nef'i* sarayın odunluğuna kapatıldıktan sonra hakkında alınan ölüm fermanı ile birlikte yaşamına son verilmiştir. Başka bir şair ise *Nef'i*'nin ölümü hakkında şu dizeleri yazmıştır: "Gökten nazire indi siham-ı kaza'sına Nef'i dili ile uğradı hakkın belasına"

yankıyı bulamamışsa da, söz konusu sesler zaman içerisinde birikim oluşturarak, toplumun sosyal belleğinde bilinç dahili ya da haricinde yer etmiştir.

Birçok ulus demokrasilerini bizzat “demokrasi ideali” uğruna oldukça ağır bedeller ödeyerek elde etmelerine rağmen Türkiye'nin elde ettiği Demokrasi, Kurtuluş Savaşı'nın doğal bir sonucudur. Geniş halk desteği bulan Kurtuluş Savaşı için tartışmasız bedeller ödenmişse de, halkın desteği Demokrasi adına değil bağımsızlık adına olmuştur.⁹ “Kurtuluş Savaşı'nın arkasındaki halk desteğinin asıl sebebi Hilafetin devam edeceği umudu ve varsayımdır. Fakat Atatürk'ün demokrasi uğruna kullandığı en etkin ve güçlü politik tavrı olarak değerlendirebileceğimiz davranışı; halkı bağımsızlık idealine angaje ederek, bireysel hedefi olan “demokrasi idealini” gündeme getirmemesidir. Çünkü bağımsızlık idealinin ön koşulu Demokrasi'dir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nden 1990'lı yılların sonuna kadar ülkemizde demokrasinin tam olarak yerleşip kurumsallaştığı iddia edilemese de, yetişen sanatçı ve aydınların sergiledikleri duyarlı tavırlar, ortaya koydukları hassasiyetler ve oluşturdukları sivil toplum kuruluşları sayesinde, ülke yöneticilerinin üzerinde sivil denetimin giderek hakim olmaya başladığı görülmektedir.

Ülkede gelişen burjuva sınıfı ve bu sınıfın sanata verdiği destek ise ülkenin sosyal ve siyasal gelişimine sunulan en büyük dolaylı katkıdır. Öte yandan, dünyada geline noktada ülkelerin sınırları bilgi teknolojisi ve meydana gelen uluslararası etkileşime yenik düşmüş ve meydana gelen bu kültürlerarası etkileşimin, insan düşüncesinin üzerindeki kısıtlamaları bertaraf etmesiyle, politikacının üzerindeki baskı unsurları sadece iç dinamiklerden değil dış dinamiklerden de gelmeye başlamıştır.

İngiliz tiyatrocusu *Harold Pinter*, *Noam Chomsky* ve *Bruce Kent* gibi önde gelen müdahil aydınlar, 1990'lı yıllarda ülkemizde dahil olmak üzere birçok ülkeyi ziyaret ederek yaşanan ihlallere ve keyfi uygulamalara dünya kamuoyunun dikkatlerini çekmek istemişlerdir. Her ne kadar bu gibi Uluslararası yüksek profile sahip sanatçı ve aydınların sergiledikleri bu gibi tavırların arkasında “gizli” bir motif aranabilse de, en azından dikkat çekilmiş olan keyfi uygulamaların teşhir edilerek politikacıyı kanuna zorlaması bile kayda değer bir olumlu gelişmedir. Devletler ve devletleri yöneten erk (politikacı ve bürokrasi) kontrol mekanizmaları oluşmadığı müddetçe, daima kendilerine en uygun tarzı benimseyip bunu insanlara dayatacaklardır.

Nitekim, durum Türkiye'de de bu şekilde seyretmiş olup Türkiye'nin en son gördüğü 12 Eylül askeri darbesinden sonra, içine girdiği liberal değişime ve uluslararası işbirliklerinin getirdiği yükümlülüklerle bağlı olarak içte uyguladığı baskıyı kesip, bunun yerine daha demokratik bir açılımı uygulamak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin politik ve ekonomik hareketlenmelerinin onar yıllara damgasını vurması ve üç kez anayasa değişikliğine gidilmesi, demokratik sistemi sık sık kesintiye uğratmıştır. Bu da Türkiye'nin sosyo-iktisadi hayatında, önemli istikrarsızlıklara yol açarak, toplumun yapısında göç, kültürel yozlaşma, ekonomik darboğazlar vb. gibi önemli sorunlara neden olmuştur. Genel olarak periyodik askeri darbeler sonucunda ortaya çıkan bu kaotik ortam toplumun zihninde silinmez izler bırakmıştır. Bu

⁹ Atatürk izlediği son derece zekice politikalarla nihai hedefini hiçbir zaman ortaya koymamış, ilk aşama olarak kurtuluş Savaşı'nı kazanmayı hedeflemiştir. Kurtuluş Savaşı esnasında bile TBMM'de yapılan konuşma ve tartışmalarda Hilafet yanlısı muhalifleri karşısında bulmuştur. O dönemde eğer savaş sonrasında bir Cumhuriyet fikri ortaya atılsa ve yapılacak devrimlerden bahsedilse idi, Kurtuluş Savaşı geniş halk desteğinden yoksun kalacaktı, ki bu konuya ilişkin geniş referanslar Nutuk'ta ve dönemin TBMM kayıtlarında mevcuttur. *Nutuk* s.448, ”İlk Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun Tarihiçesi”

mevcut yapı ülke aydını ve sanatçısı için oldukça önemli bir malzeme olarak kullanılmış, güçlü ve verimli bir esin kaynağı oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti “doğuştan” demokratik bir ülke olmasına rağmen, yönetici erk ve devlet yapısının içine girdiği uygulamalar sonucunda ülkenin yönetimi son derece baskıcı ve totalitere yakın bir rejime dönüşmüştür. İşte bu bağlamda, Türkiye’nin yetişen aydın gücü ve yeşeren burjuvası ülkede var olmaya devam eden bu baskıcı yapıdan rahatsızlık duyuma başlamışlardır. Buna bağlı olarak, özellikle 1990’lı yıllar aydın-burjuva işbirliği açısından yaşanmış en önemli yıllardır. Ortaya çıkan bu işbirliği ülkede oluşmuş politik uygulamaların değişmesi yönünde, güçlü bir istek ve irade belirtmişlerdir. Ayrıca çağdaş uygulamalara geçilmesinin, medeni toplumlar arasında yer almanın ön koşulu olduğu konusunda yaptıkları çalışmalarla, hem halkı aydınlatmışlar hem de ülke yöneticisine değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte en yoğun ve verimli demokratikleşme mücadelesi 1990’lı yılların başından 2000’li yıllara kadar sürmüş, bu yıllardan itibaren Türkiye nerede ise gelişmiş bir Batı Avrupa demokrasisine eşdeğer açılımı yakalayabilmiştir.

Gelinen noktadan bakıldığında görünen odur ki, kat edilen mesafe Atatürk’ün de öngördüğü üzere, sosyal entelektüel diyalektiği geliştirip ortaya koyan sanatçı ve aydın kesimin cesur çıkışları sonucunda elde edilmiştir. Buna ek olarak, ulaşım ve iletişimde özellikle son yirmi yılda meydana gelen gelişmeler, Türk toplumunun kendi durumunu uygar toplumlarla karşılaştırmasına elverişli ve bilişim teknolojisinin ortaya çıkardığı bu sinerji statükoyu kendisini dayatan değişimi kabule zorlamıştır. Bunların yanı sıra küresel oyuncu olan ülkelerin uygulamaya koyduğu açıklık politikası sayesinde ülkelerin arasında var olan sınırlar nerede ise sanal bir ifadeye dönüşmüş, kültürlerarası etkileşim sonucunda insanlık aynı kültür potasında eritilirken dünyanın yapısı yeniden yapılanmıştır. Aydınlanmayı yaşayan Türk toplumunun tekrar geriye dönmesi sadece saf bir beklentiden ibaret olup, mevcut küresel konjonktürün buna izin vermeyeceği son derece açıktır. Ülkenin sanatçı ve aydın kesiminin Uluslararası bağları gelişirken ülkemiz aydınının çabaları ve diğer ulusların bizim kültürümüze olan ilgileri sonucunda gelişen ilişkiler, içine girilen Uluslararası anlaşmalar ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan denetim mekanizmaları, politikanın artık asla eskisi gibi yapılamayacağı düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Aydınlanan ülke insanı ise gerek ulusal, gerekse Uluslararası yasaların kendisine vermiş olduğu hakları kullanmakta tereddüt etmeyen bir yapıya ulaşmışlardır. Ülkemizin mahkemelerinde sorunlarına çözüm bulamayan vatandaşlarımız, ihtiyaç duyduklarında, uğradıklarına inandıkları haksızlıkları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne rahat bir şekilde taşıyabilmektedirler. Nihayetinde, ülkemiz aydın ve sanatçıların özellikle 1990’lı yıllarda gösterdiği yoğun çabaları ve oluşturdukları koloniler sonucunda¹¹ gelinen noktada, Türkiye belli bir uygarlık düzeyine ulaşmış olması sebebiyle, Türk toplumunun önünde ileriye doğru hareketlenmek ve elde edilen uygarlık düzeyini geliştirmekten başka yol görünmemektedir.

¹⁰ Doğu Ergil’in yaptığı Türkiye’de Kürt sorunu raporu (1994-1995 TÜSİAD), Türkiye’de aydın ve burjuva işbirliğinin en önemli göstergelerinden birisidir.

¹¹ Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren jön Türkler başta olmak üzere Paris’e eğitim ve farklı amaçlar için giden Türk aydın ve sanatçısı o tarihlerden günümüze bir Türk Kolonisi oluşturmuşlardır. Oluşan bu aydın diasporası içinde yaşadıkları toplumların aydınları ile temasa geçerek ülkemizin politik yapısı üzerinde dış etki ve baskının tesisinde önemli rol oynamışlardır.

Sanat ve Siyaset Arasında Birbirlerini Besleyen Sarmal (Simbiyotik) İlişki

Sanat, insanlığın evrimine bağlı olarak gelişmiş, ortaya çıktığı toplumun sosyo-kültürel ve politik yapısı ile harmanlanarak çeşitlilik arz etmiştir. Türk sanatçısının ortaya koyduğu sanat üretimlerinin niteliklerinden bağımsız olarak niyetlerini değerlendirdiğimizde bütün çağdaşlarının olduğu gibi ortak bir amaca hizmet eden halis yönü vardır ki bu; insanlığın ve toplumların barış içerisinde yaşamasına katkı sunmaktır. Sanat, insanların ve toplumların sorunlarına ve geleceğe ancak bu önemli işlevinin bilincinde olarak çözüm üretebilir.

Sanat ile dönemlerin politik yapısı arasında doğrudan ve birebir ilgi bulunmamakla beraber, sanatın özgün alanına ilişkin ortaya koyduğu imajlar, modeller ve kalıplar politikanın etki alanını genişleten ve artıran birer malzeme olmuşlardır. Sanat ve edebiyat, politikayı, sembolize ettiği görsel amblemler ve ana karakteri ifade eden sözel mesaj ve sloganlarla, soyut bir kavrama dönüştürerek mevcut düşünce ve ideali kuramsallaştırırlar. Bu noktada oluşturan politik kavramlar, “bağımsız değişken”, bu kavramları temsil eden bireyler “bağımlı değişkenlerdir”. Politikanın toplum tabanına ulaşabilmesi, algılanıp benimsenmesi ve etki alanının genişleyebilmesi için güçlü açık ve anlaşılır bir ifadeciliğe ihtiyacı vardır. Bu noktada sanat, politikanın en elzem ve vazgeçilmez unsurlarından biri olarak dikkat çekmekte ve sağladığı tamamlayıcı rol ile sanat ve siyaset birlikteliğinin önemini ifade etmektedir. Zira etkin bir politika, aktif bir yapı arz etmek durumunda olup kendisini geniş bir tabana ifade etme zorunluluğu bulunmaktadır. Başarılı ve etkin bir politikada etkileme gücü esastır. Bu da ancak sanatın görsel ve sözel olarak tüm imkanlarının verimli bir şekilde kullanılması ile mümkündür. Öyle ki çeşitli sosyo-ekonomik sınıflara tabi olan bir toplumda, hedef kitle, toplumun her kesimine tabi olan bireyler olup, ortaya atılan politikanın toplumun ortak paydasına hitap ettiği algısının yaratılması gerekmektedir. Bu noktada politikacı toplumun duygularını hedefleyip, gerektiğinde müziği, görsel sanatları ve yazılı/sözlü edebiyatı kullanarak, mevcut ideolojisinin kabul görme oranını nicel olarak artırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım politikacının sanatı bir illüzyon ve empoze aracı olarak kullanmasının çarpıcı bir örneğini teşkil etmektedir. Öyle ki Politik erk, özenle seçtikleri milli ya da evrensel mesajlar veren amblemlerle, siyasal imajlarının, temel ilke ve politikalarının çekirdek düşüncesini ifade ederler.¹² Bu semboller, estetize edilmiş bir düşüncenin sembolik görsel ifadesi olması sebebiyle, hedef kitesini yörüngesine almayı amaçlar. Bunun sonucunda, grupların politik bir kavramı desteklemeleri, konuya ilişkin lobi oluşturmaları ya da karşı düşüncenin açılımını bloke etmeye çalışmaları tamamen sanatsal bir tasarımın sonucunda ortaya çıkar. Bu durum geleneksel algılamının dayattığı gibi, politik düşüncenin bir sonucu değil, aksine sanatsal düşünceden filtre olmuş bir politikanın manifestosudur. Bu nedenle sanat, politik düşüncenin ve siyasi hareketin gelişmesinde gerekli ve bir o kadarda temel bir unsurdur.

Kapalı politik sistemlerde; toplumun, dünya ile iletişimi kesilmek suretiyle, sistemin ideolojisi topluma empoze ve dikte edilmekte, söz konusu müdahalenin boyutu, yaşam tarzlarından düşünme biçimlerine kadar varmaktadır. Öte yandan demokratik ve dışa dönük toplumlarda ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olmakla birlikte, iyi denetlenmediğinde, devlet olgusu bilgi kirliliği ya da, oluşturacağı bilgi kirliliği ile insanları yanıltabilmektedir. Sanat ve sanatçı, yaratılacak sosyal kültürel diyalektik sayesinde kapalı toplumları

¹² Anavatan Partisi ideolojisinin merkezine liberal politikalarla elde edilecek iktisadi gelişimi yerleştirdiği için çalışkanlığı sembolize eden “arı” bal peteklerinden oluşan Türkiye haritasının içini doldurmaktadır. Diğer yandan adalet partisinin sembolünün “beyaz at” olması, bu sembolün kavramsal olarak kurtuluşu, düze çıkmayı temsil etmesi ile ilgili olup, Türk toplumuna beyaz atlı prens analogisi ile yaklaşmaktadır. Bir diğer çarpıcı örnek ise, Ak Parti’nin “Ampul” simgesidir. Bu simgenin, partiye karşı cephelerce, “gerici”, “karanlığa sürükleyici” vb. gibi getirilen eleştirilere karşı, simgesel bir cevap niteliğini taşıdığı düşünülmektedir.

dönüştürebilme, açık toplumlarda ise meydana gelebilecek sosyal ve siyasal kirlenmeyi en aza indirmeye dönük, filtre sistemini oluşturarak şeffaf devlet yapısının formasyonunda oldukça önemli bir rol oynarlar. Sanatın ve sanatçının yapıcı eleştirel bakış açısı, bir yönetim sanatı olan siyaseti estetize ederek, siyasetçiyi ise ortaya koydukları eleştirilerle denetleyecek mekanizmaları oluşturacaklardır.

Toplumların aydın ve entelektüel kesimini oluşturan, edebiyatçı ve sanatçılar, dönemlerin iktidarlarının uygulamalarına getirdikleri eleştiriler ve kamuoyu tartışmaları ile iktidar yapısının politikasını kamuoyunun gözleri önüne şeffaf bir şekilde sergilemeyi hedeflerler. Ortaya çıkan bu sosyal diyalektiğin sonucunda ise oluşturulan kamuoyu baskısı politikacıyı tavır değişikliğine zorlar. Oluşabilecek bu tavır değişikliği her ne kadar savunulagelen politik düşüncede bir değişiklik yaratmayacak olsa da davranış modellerinde vizyonel olarak önemli değişime yol açarlar.

Demokrasinin kurumsallaştığı batılı ülkelerde sivil toplum örgütleri, kitle çıkarlarını ve ulusal çıkarları ilgilendiren konularda siyasi iktidarın ve siyasetçinin üzerinde baskı grubu oluşturup, devlet yönetiminin şeffaflığını ve adillğini denetlemişlerdir. Gerektiğinde devletin ya da iktidarın üzerinde kamu baskısının artmasına neden olmuşlar, bunu yaparken medyayı ve yasalardan aldıkları tüm demokratik haklarını kullanmışlardır. Bu nedenle kurumsallaşmış demokratik yapılarda ordu müdahaleleri olmamaktadır. Çünkü bu tür şeffaf bir demokratik yönetime sahip ülkelerde politika, iktisadi çıkar elde etme amaçlı olmayıp, yönetime talip olan politikacılar genellikle ülkenin son derece eğitilmiş aristokrat kesiminden gelenlerin, ya da dünya ölçeğinde vizyona sahip olan idealist bireylerin tercihleridir.¹³ Bu nedenle politikacının; eğitimi, vizyonu, misyonu ve birikimi son derece önemli olup, salt toplum içerisinde nüfuz sahibi olmanın ölçü kabul edilmesi önemli bir handikaptır. Bu nedenle politik erk, iktidarlarının sürekliliğini koruma çabalarından ziyade, batılı çağdaşları gibi ülkelerinin zaman ve enerjilerini verimli kullanarak, sosyal, iktisadi, kültürel ve sanatsal gelişime dönük çalışmalar içerisinde bulunmalıdır.

Sanatın ve sanatçının doğası gereği oluşturduğu kavram ve semboller vasıtasıyla dönemin gündemi hakkında bir dizi önermelere ulaşılır. Yaratılan bu önermeler dönemin ihtiyaç ve beklentilerine göre toplumu manipüle etmek için kullanılırlar. Bu bazen ulusal birlikteliğe ihtiyaç duyulan zamanlarda, üzerinde karar kılınan politikanın uygulanması esnasında, sanatın yarattığı algılama kolaylığı nedeni ile bir güdüleme aracı olarak ya da mevcut iktidarın politikalarını yeren eleştiri aracı olarak kullanılır. Sanatın güdüleyici propaganda aracı olarak kullanılmasının en ünlü örneği, üzerinde İngiliz savaş bakanı *Lord Kitchener*'in Çanakkale Savaşı'na asker toplamak için resmedildiği, parmağı ile İngiliz gençliğine hitaben “-Ülkenin Sana İhtiyacı Var” posteridir. Bunun yanı sıra, sanat asi güçler tarafından sosyal kışkırtma amacı ile kullanılarak gerçekleştirilmesi amaçlanan devrimin yapılması için halk desteğini sağlamaya dönük ya da mevcut siyasal başarıları yüceltmeye ve toplumun indinde başarıları gerçekleştiren kişi yada grupları kahraman olarak lanse etmeye yönelik bir tavidir, ki bunun en çarpıcı örneklerinden birisi Fransız İhtilalini konu alan *Jacques Louis David*'in “*Marat'ın Ölümü*” adlı dönemin kahramanlarını ölümsüzleştirmek adına yapılan kompozisyonudur.

Avrupa'da sanatsal olay ve olgular toplumsal hareketlenmeler ile senkronize bir gelişim seyrederek, sanat siyasetin üzerinde önemli bir güdüleme unsuru oluşturmuştur. Ancak

¹³ Jeremy Paxman, **The Political Animal**, London, 2007, p.52

ne var ki, Türkiye’de sanat ve siyaset arasında diyalektik bağ kurulamadığı gibi, yönetenler ve yönetilenler tarafından yadsınan ve çekince ile yaklaşılan bir durum olmuştur. Türkiye gibi yüksek yoğunluklu politik çalkantıların mevcut olduğu bir ülkede, sanatla siyaseti ayrı platformda düşünmenin rasyonel bir bakış açısı olmadığını belirtmek gerekir. Politika ülkemizde; teorik anlamda bir yönetim sanatı olarak kabul edilip, eleştirel diyalektiği içerisinde barındıran bir mekanizma gibi lanse edilmiş olsa da bu durum, uygulamada yalnızca fiziki erki temsil etmektedir.

Söz konusu sorunun temelinde yatan en önemli etken, iktidar ve güç sahiplerinin sanatsal duyarlılık ve global vizyon eksikliğidir. Daha öncede bahsi geçtiği üzere, gelişmiş Batı toplumlarında politikacılar, genellikle orta ve üst sınıf aristokrat aile yapılarından gelmiş, geniş perspektife sahip kişiler olup, sanatı ve sanatçıyı devletin politik gündemine dahil ederek onların ışığını öncü kabul eden bireylerden oluşmaktadır. Bunun sonucunda, eleştirel yaklaşımlara açık bir iktidar yapısı vücuda gelerek, sanatçının; toplumun önünden giden, genel gidişata yön veren ve ivme kazandıran misyonu ön plana çıkmaktadır. Ancak ne var ki, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de siyasi iktidarlar, çoğunlukla iktisadi gelişim sürecini her şeyin üzerinde tutarken, sanatı ikinci plana itmişlerdir. Bu da ülkemizde politik diyalektiğin, estetize edilmesini geciktirmiştir. Ayrıca ülkenin serpilmekte olan aydın ve entelektüel kesimi, kısır döngüsel eleştirel tavra sahip olmakla sınırlı kalıp düşüncelerini toplumun tabanına aktarmakta ve toplumla aralarında bağ kurmakta güçlük çekmişlerdir. Anlaşılamamaktan şikayet eden Türk aydını, anlaşılmanın alternatif yollarını keşfetme çabası içerisine girmişse de, toplumu aydınlatma ya da sürüklenme yolunda başarısız kalınca, siyaset sahnesi de “oportünist” politikacıya kalmıştır. Politikanın ve politikacının bozulup yozlaştığından şikayet eden entelektüel birikim sahipleri, toplumla sıcak ilişkiler içerisine girip, kendilerini daha net ifade ederek, ülkenin politik yapısını yönlendirmekte yetersiz kalınca, toplumdan soyutlanmış bir yapı sergileyerek, entelektüel tartışma ortamları, kendi aralarında kurdukları dünyanın verimsiz retoriklerini oluşturmaktan öteye gidememiştir. Şüphesizdir ki, gerekli eleştirel ortamın sağlanamamasında, toplumun bu dönemlerde, sosyal düşünsel evrimleşme düzeyinin, dönemin aydınını anlayacak seviyede olmamasının da büyük bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, ülke aydını ve sanatçısı her ne kadar üretken olma yolunda çaba sarf etmişse de bu durum, toplum tabanına ulaşmasının önünde fiziksel bir engel oluşturmuştur. Döneminin aydın ve sanatçıların düşünsel şifrelerini çözecek araç ve donanıma sahip olmayan toplum, aydının üretkenliğini ve yaratıcılığını, kendi sınırlı ve dar çevresi içinde yanan bir ışığa dönüştürmüş, bu ışığın topluma yansımaları ve yayılması mümkün olamamıştır. Bu noktada, “sanatta evrensellekle”, “politikada evrensellekle” arasındaki bağlantıya dikkat çekmek gerekirse; Kaynağını felsefi altyapısından alarak evrensel adapte olan sanat akımları ve bu akımları temsil eden sanatçılar, kendi aralarında oluşturdukları sanat dili ile birbirlerine eklenmişlerdir. Dolayısıyla sanatçıların tüm olay ve olgulara bakış açıları, bu sanatçı duyarlılıkla şekillenmekte olup, insan merkezli bütün oluşumlar bu çerçevede değerlendirilmektedir. Sanatçı, oluşturulan bu ortak dil vasıtasıyla toplumdaki mevcut olumsuz gelişmelere alternatif çözüm önerileri ararken, diğer yandan olumlu gelişmelere vurgu yaparak ön plana çıkartmak ya da daha iyiye ulaşma ergisi içerisinde olmuşlardır.

Bu kapsamda incelendiğinde sanatçı yalnızca kendi ülke ve bölgesinde olanlara değil tüm dünyada yaşanan gelişmelere duyarlılık sergilemektedir. Akıl almaz bir hızla ilerleyen iletişim olanakları sayesinde, Dünya giderek “küresel bir köye” dönüşmüş, tüm dünya iktisadi olarak birbirine eklenilerek, yoğun bir kültürel etkileşime sebep olmuştur. Bu durum özellikle iktisadi ve kültürel yönden az gelişmiş yada gelişmekte olan toplumların, baskın kültürlerle karşı, kendi kültürlerini korumak ve muhafaza etmek güdülerini ortaya çıkartarak, Emperyalist karakterli uluslara karşı ulusal bilincin güçlenmesini sağlamıştır. Sanatçılar ve aydınlar, geliştirdikleri evrensel vizyon ve konsept dahilinde işbirliği içerisine girerek,

endüstrileşme ve teknolojinin beraberinde getirdiği yenilik ve kolaylıkların handikabı olan, kültürel emperyalist öğeleri, seçmeci bir yaklaşımla ayıklama yoluna gitmeye çalışıp, çağa sırtını çevirmeksizin ulusal kültürlerinin korunması yönünde işbirliği ve çabalar içinde olmuşlardır. Türkiye bir taraftan içeride yaşadığı sosyo-kültürel hareketlenme ile baş etmeye çalışırken, diğer yandan Batı ile başlayan sosyal ve ekonomik etkileşim sonucunda, baskın Batı kültürünün ülke üzerindeki etkilerini soğurmaya çalışmıştır. Her ne kadar Batı ile aramızda iktisadi siyasi ve kültürel etkileşimde yoğunluk yaşanmış olsa da, kültürel alanda yaşanan bu yoğunluk tek yönlü seyir izlemektedir. Batı'da ortaya çıkan ürünler ve akımlar kendi kültürleri ile birlikte iletişim-ulaşım ve medyanın da etkisi ile ülkemizde de eş zamanlı olarak yayılıp benimsenmiş, bunun sonucunda Batı orijinli popüler kültür ve bu kültürün beraberinde getirdiği olumsuzluklar ülkemizde hızla yaygınlaşmıştır. Kültür emperyalizminde oldukça güçlü bir empoze aracı olarak kullanılan sanat, aynı zamanda eş kültüre sahip topluluklar arasında da paralelinde bulunduğu politik anlayışın güdüleme aracı olarak dikkat çekmektedir. Zira sanat, toplumu derinden etkileyen olay ve oluşumları imbiğinden geçirerek, topluma konuya ilişkin mesajı olumlu ya da olumsuz yönde dikte edebilme gücünü sahiptir. Öyle ki vahşetin hat saflarda yaşandığı büyük savaşlar yada güncel yıkıcı hareketler sanatçının belleğinde kahramanlık hikayeleri olarak yer alabileceği gibi yıkıcı yönüne ilgi ve dikkatleri önemle çekerek ajitatif yaklaşımlara dönüşebilir. (Picasso'nun *Guernica*'sı yada *Remarque*'ın romanı "*Batı Cephesinde Herşey Sakin*") Bunların yanı sıra tarihsel ya da toplumsal politik hareket ve çalkantılara "*Böyle olmasa idi bu yönünü fark edemeyecektik*" gibi sıra dışı bakış açıları ortaya koyarak, katalizör bir yaklaşımla kabul ve benimseme sürecine önemli katkılarda bulunurlar. Sanat eserlerinin içerdikleri politik mesajlar dönemin toplumsal, politik olaylar, kavramlar ve güncel eleştirel ortamla senkronize anlamlar içerirler. Sanat, açık bir ifadeyi değil, bunun aksine muğlak ve merakı provoke eden, kapalı bir ifadeyi sergiler. Sanatın iletildiği politik mesaj ne kadar açıksa, beklenen muhtemel etkisi de aynı oranda azalır.

Sanatın sübjektif yaklaşıma dayalı olan yönü, kaotik bir ortamda savaş karşıtı bir kompozisyon, toplumsal ahengin sağlanmış olduğu bir dönemin barış sembolü olarak algılanmasına yol açabilir. Bu nedenle sanat eserleri ait oldukları dönemin mevcut oluşumları ile anlam ve önem kazanırlar.

Sanat yapıtları gerçeği temsil etmedikleri gibi gerçek dünyayı ve yaşamı da birebir temsil etmeyip kendine özgü realiteler ve gerçek yaşamdan bağımsız dünyalar yaratırlar. Bu yolla, toplum empoze edilen sanatın yarattığı bir algılamadan filtre olan dünyayı görür ve algırlar. Her olay ve hareket karmaşık ve muğlak bir olgudur. Tarih boyunca üzerinde en fazla fikir yürütülen ve gündem oluşturan olay ve olgular baskın sosyal ilişkiyi yansıtır ve güçlendirir. Sanatın işlevi söz konusu muğlak yapıyı yeniden formülize ederek basitleştirmek sureti ile anlaşılır kılmaktır. Bu noktada, söz konusu olan; olayı değil olayın öz gerçeğini ya da gerçeğin ötesindeki gerçeküstü yönünü ortaya koymak sureti ile somut olan obje yada olayı kavramsal bir değişime uğratarak, uzlaşma alanına sahip olmayan soyut bir bakış açısı ortaya koyar. Sanatın gerçek dünyayı ve yaşama özgü gerçeklikleri , idealize ederek topluma kendi öz felsefi bakış açısı ve anlayışı ile lanse etmesi politikanın, en önemli ilham kaynağı olmuştur.

Sanat ile siyasetin bir başka ve en önemli uzlaşma noktalarından biri ise; sanatın, yüksek düzeyli siyasi çalkantılar sebebi ile ortaya çıkan kaygı, gerilim ve toplumsal infiale yol açan, şok edici ani gelişmeleri karşısında katalizör görevi görmesidir. Sanat bu noktada görsel ve işitsel vasıtalarla toplumun bilişsel kapasitesini ve zihinsel elastikiyetini artırarak, ortaya çıkan bu yeni durumun kabul sürecini kısaltır. Zira ortaya çıkan söz konusu sorunlar, tiyatro, edebiyat, sinema, resim vb. gibi tüm sanat alanlarına ironi ve mizah malzemesi olarak

yansımakta olup, toplumun düşünce modellerine önemli ölçüde etki ederek, geniş açılımlı ve esnek alternatif bakış açıları getirmelerini sağlar. Sosyo kültürel yaratıcılığımızda meydana gelen değişikliklerin sosyo ekonomik alanda meydana gelen değişiklikleri eş zamanlı olarak takip edememesi doğal olup, değişen koşulların anlaşılmasının yolu sanat vasıtasıyla açılır. Esasen bizim politik olarak gördüğümüz tüm değişikliklerin ve gelişmelerin temelini esasen sanat atar. Örneğin, “oy verme”, “lobi yapma”, “katılım”, “destekleme”, “engelleme” ya da politik sebepleri dışlayarak görmezden gelme gibi davranışların tamamı sanatın estetize ettiği davranış modelleridir.¹⁴

Görüldüğü üzere, politika; sadece sonradan öğrenilen, insanlar ve toplumlararası ilişkileri düzenleyen davranış biçimleri ve tarih yazıcılığı gibi bilinçli davranış modelleri ile, sanat, aşk, ve din gibi insanın doğası ile birlikte var olan güdüsel davranışların bileşkesini oluşturan bir temadır. Oluşturduğu geleneklerle politikayı ve devleti yaratan insan, ortaya çıkardığı devletin iki yüzünü keşfetmiştir. Bunlardan birincisi korumadan gelen fayda, ikincisi ise devletten gelen tehdittir. Sanat sergilediği estetik yapısı gereği devletin ortaya koyduğu tehdit olgusunu en aza indirmeyi hedefleyerek, devletle insan arasındaki ilişkiye dengeli bir uyum kazandır.¹⁵

“İdealar” evreninin temsilen sanat ve “realiteler” evrenini temsil eden politikanın birbirlerini denetleyen yönü, diyalektik bir yapı oluşturarak, yönetimde makul dengeyi sağlamayı hedeflemektedir. Tarihsel süreçte birbirleri ile bazen taban tabana zıt bazen ise yan yana bir birliktelik sergileyen sanat ve politika, toplumsal yapıdaki statik yapıyı bozarak, bilişsel ve duyuşsal yönden ileriye doğru güçlü bir devinim oluşturmada, toplumun sosyo-kültürel değişim, dönüşüm ve yapılanmasına önemli etki ve katkıları bulunmaktadır.

Sonuç

Tarihsel sürecin çarpıcı örneklerle ortaya koyduğu üzere, politika estetik bir sunumla lanse edilmediği sürece, amaç ve ideali her ne olursa olsun toplum tarafından anlaşılıp kabul görmesi ve kalıcı olması mümkün olamamıştır. Ya da tam tersi bir yaklaşımla sanat ortamı, dönemin sosyal ve siyasi ortamının oluşturduğu, entelektüel diyalektik devinimleri ile beslenmediği sürece, felsefi altyapıdan yoksun olacağından, toplumdan soyut, formalist biçim organizasyonlarının ötesine gidemeyecektir. Başka bir deyişle sanat ve politikanın yaşamsallığı birbirlerinin varlıklarına bağımlı olup tek başlarına, ortak hedefleri olan “toplumun esenliğine” katkıda bulunmaları oldukça zor görünmektedir. Politika “*birey ve toplumları yönetme sanatı*” iken sanat ise “*birey ve toplumları etkileme politikasıdır.*” Sanat politikanın üzerinde, düzenleyici bir otorite olup politikanın katı dayatmacı ve dogmatik düşünce yapılarını esneten ve anlaşılıp kabul görmesini kolaylaştıran bir araç olma niteliğine haizdir.

Politik sanatın başlangıcı olarak her ne kadar Rönesans dönemi kabul edilse de, görsel, yazılı ve sözlü sanatsal ifade olanaklarının bulunduğu en ilkel çağlardan bu yana, günceli doğal olarak gözlemleyen ve ait olduğu sanat dalının öz olanakları ile ifade eden sanatçıların ortaya koymuş oldukları eserler birer belge niteliği taşımakta olup, çağdaş politikacıya anakronistik bir yaklaşım oluşturarak, ilişki kurma, analiz etme, karşılaştırma, ders çıkartma, mevcut politikasına yön ve biçim verme yetisini kazandırmaktadır. Bu duruma bağlı olarak sanat, politika için son derece önemli bir oto kontrol mekanizmasına dönüşerek, dönemin aydın ve sanatçısının eleştiri oklarına hedef olmamak adına gerek politik anlamda

¹⁴ Murray Edelman, **From Art to Politics How Artistic Creations Shape Political Conceptions**, The University of Chicago Press, 1995, USA s.63

¹⁵ Murray Edelman, **Symbolic Uses of Politics**, Published by Board of Trustees of the University of Illinois 1985 USA, p.1

gerekse vizyonel olarak çeki düzen verme zorunluluğunu beraberinde getireceğinden, çizdikleri profili maksimum düzeyde estetize etmek durumundadırlar.

KAYNAKÇA

- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Üç Harf Yayınları, İstanbul 2007, s447-448
- EDELMAN, Murray, **Symbolic Uses of Politics**, Published by Board of Trustees of the University of Illinois 1985 USA, p.1
- EDELMAN, Murray From **Art to Politics How Artistic Creations Shape Political Conceptions**, The University of Chicago Press, 1995, USA, s.63
- GOMBRICH, E.H., **Sanatın Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.499, 503, 504
- KILIÇ, Sibel “ Görsel İfade unsuru olarak Karagöz Yayınlarının Sosyo-Politik Yönü Ve Cumhuriyet İdeolojisine Katkıları ” **Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, 18.Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali ve Türk Kültürü Sempozyum Bildirisi**, Makedonya, 8-13 Mayıs 2009, s.5
- KUMAR, Krishan, **Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, Dost Kitabevi, Ankara 1995, s.103, 104
- LOUCATOS, Demetrios ”La Tradition et la vie Populaire Grecque Dans Les Representations de Karaghiosiz”, **Quand les Marionnettes du Monde**, Commission du Folklore de la Saison Liegeoise, 1958, p. 232
- LEWIS, Bernard, **The Middle East**, Phoenix Press, London 2000, s.60
- PAXMAN, Jeremy, **The Political Animal**, London, 2007, p.82
- LOUCATOS, Demetrios, ”La Tradition et la vie Populaire Grecque Dans Les Representations de Karaghiosiz”, **Quand les Marionnettes du Monde**, Commission du Folklore de la Saison Liegeoise, 1958, p. 232
- WARD, Ossian, “Art and Politics of the Cold War”, **Time Out London**, September 2008, s. 30